

OLIV TA'LIMDA TYUTOR FUNKSIYALARNI AMALGA OSHIRISH

Tojiboyev Marat Normadovich

CHDPI, Psixologiya kafedrasida o'qituvchisi

Har bir inson jamiyatda o'z o'rnini topa olishi uchun, avvalo, shaxs sifatida takomillashuvi, kamolga yetishi lozim. Zero, ma'naviy olami, madaniyatlilik darajasi psixologik jihatdan taraqqiy etgan, individual xususiyatlari va xatti-harakatlari bilan boshqalarga namuna bo'la oluvchi, keng dunyoqarashga ega bo'lgan, el-yurt, Vatan manfaatlarini o'zining shaxsiy foydasidan ustun qo'ya oladigan jamiyatning a'zosigina to'laqonli shaxs bo'la oladi. Ayniqsa, talaba-yoshlarimizning oliy ta'limdagi tahsil davri jarayonida ularning shaxs sifatida kamol topishlari uchun alohida diqqat qaratiladiki, bu mamlakatimizda hukumat tomonidan yoshlar masalasiga berilayotgan e'tiborning bir ko'rinishi sifatida namoyon bo'ladi. Mustaqilligimizning ilk kunlaridan boshlab yoshlar masalasi davlat siyosati darajasiga ko'tarildi.

Jumladan, «O'zbekiston Respublikasida yoshlarga oid davlat siyosatining asoslari to'g'risida»gi Qonun(1991)ning qabul qilinishi, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi «O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida»gi Farmoni, 2021-yilning «Yoshlarni qo'llab-quvvatlash va aholi salomatligini mustahkamlash yili» deb nomlanishi ham fikrimizning yaqqol dalilidir. Shuningdek, davlatimiz rahbarining yoshlarga e'tiborni kuchaytirish, yosh avlodni madaniyat, san'at, jismoniy tarbiya va sportga keng jalb etish, ularda axborot texnologiyalaridan to'g'ri foydalanish ko'nikmasini shakllantirish, yoshlar o'rtasida kitobxonlikni targ'ib qilish, xotin-qizlar bandligini ta'minlash maqsadida (ijtimoiy, ma'naviy-ma'rifiy sohalaridagi ishlarni yangi tizim asosida yo'lga qo'yish bo'yicha) besh muhim tashabbus(2019)ni ilgari surishlari, mazkur tashabbusning mamlakatimiz aholisining qariyb 60 foizini tashkil etuvchi yoshlar orasida qanot bog'lashi ham yosh avlod kelajagiga qo'yilgan mustahkam poydevor bo'ldi, desak mubolag'a bo'lmaydi. Zero, respublikamizda ta'lim, jumladan, oliy ta'lim muassasalarida o'qitish sifatini tubdan takomillastirish borasida amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlar tub mohiyatida ham talaba-yoshlarning ma'naviy-ma'rifiy barkamolligiga erishish mo'ljali turadi. Ta'bir joiz bo'lsa, aytish zarurki, bugungacha yoshlar siyosati borasida qabul qilingan huquqiy-me'yoriy hujjatlar hamda ular asosida amalga oshirilayotgan keng ko'lamlil islohotlar yoshlarning kelajagini belgilovchi konsepsiya bo'ldi. Bugun oliy ta'lim dargohining rahbari, unib-o'sib kelayotgan yosh avlodimizga fan, ilm sirlarini yetkazish yo'lida fidoyilik ko'rsatib mehnat qilayotgan professor-o'qituvchilarning katta jamoasi vakili sifatida hukumatimiz tomonidan talaba-yoshlarga yaratilayotgan zamonaviy sharoit va imkoniyatlarga havas ko'zi bilan qarayman. Chunki Prezidentimiz o'rinli ta'kidlaganlaridek: «Mamlakatimizda so'nggi yillarda ilm-fan va ta'lim-tarbiya sohasini davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylantirishga qaratilgan, oilada farzand tug'ilganidan boshlab, kamolot yoshiga yetgunga qadar uni har tomonlama qo'llab-quvvatlaydigan, hayotda munosib o'rin topishiga xizmat qiladigan yaxlit va uzluksiz tizim yaratilmoqda». 2021-yil 9-sentyabrda Vazirlar Mahkamasining «Respublika oliy ta'lim muassasalarida talabalarni turar joy bilan qamrab olish darajasini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 563-son qarorining qabul qilinishi ham talaba-yoshlarimizga yaratilayotgan sharoitlarni yanada takomillastirishga qaratildi. Qarorda – talabalarni arzon, ammo barcha qulayliklarga ega turar-joy bilan ta'minlash; talabalarga tarkibi va xavfsizlik sifati kafolatlangan – sifatli oziq-ovqat mahsulotlarini arzon narxlarda yetkazib berish; bakalavriatning 1-3-kurslari doirasida har 120-150 nafar talabaga 1 ta shtat birligi hisobida «tyutor» lavozimini tayinlash kabi – oliy ta'limda uzoq vaqtdan beri loyihalashtirib kelingan qator tizimli qulaylik va imkoniyatlar belgilandi.

«Tyutor» yangi atamasi nutqimizga ingliz tilidan o'zlashgan bo'lib, u ustoz va murabbiy vazifasini bajaruvchi shaxs ma'nosini ifodalaydi. Tyutor lavozimi 2021-yil 1-sentyabrdan boshlab talabalar bilan ishlash bo'yicha «guruh murabbiyi» instituti bekor qilingach, uning o'rniga talaba-yoshlar bilan ishlovchilar – tyutorlar sifatida tashkil etildi. Mazkur lavozim egasi, tom ma'noda, talabani o'qitish tizimi bilan uzviy bog'lanishini ta'minlovchi; talabada o'quv jarayoni davomida o'z salohiyatini namoyon qilish, o'zini, o'zligini, intilishu dunyoqarashini teran anglash, o'z faoliyatini ongli ravishda nazorat qilish, xatti-harakatlarini tizimli boshqarish borasida to'g'ri qarorlar qabul qila olish malaka va ko'nikmalarini rivojlantiruvchi shaxs sanaladi. U talabaga har bir faoliyat va harakatlarining oqibatlarini ongli ravishda anglashga, hayotda o'z orzulari ro'yobini ta'minlash yo'llarini topishga ko'maklashadi.

Tyutorning faoliyati samarasi talabaning o'qib o'rganishga bo'lgan ichki intilishi kuchayishi va ta'limning samarali jarayonga aylanishi bilan o'lchanadi. Tom ma'noda, oliy ta'lim tizimida ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligi «professor-o'qituvchi – talaba – tyutor» hamkorligida ta'minlanadi.

Hozirgi taraqqiyot bosqichida jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlarini tashkil qilishning istiqbollari: muammo va yechimlar. Xalqaro miqiyosidagi ilmiy amaliy-anjuman. 2022 yil 28-29 aprel

Tabiiyki, tyutor lavozimini egallagan oliy ma'lumotli shaxs, ya'ni murabbiy, ustoz, talaba ta'lim olayotgan soha mutaxassisi sifatida pedagogik, psixologik, etik, estetik jihatdan barkamol, o'zligini anglagan, dunyoqarashi keng, sog'lom fikrli, intellektual salohiyatli bo'lishi lozim. Shuning uchun ham tyutorning oylik ish haqi o'qituvchi-stajyorning bazaviy lavozim maoshiga tenglashtirilgan. Oliy ta'lim tizimida ma'naviy-ma'rifiy va ahloqiy-tarbiya, o'quv va o'quv-uslubiy hamda ilm-fan, innovasion va ilmiy-tadqiqot yo'nalishlarida faoliyat olib borishi mo'ljallangan tyutorlar faoliyati dunyo ta'lim tizimi uchun yangilik emas.

Manbalarga ko'ra, tyutorlik faoliyatini yo'lga qo'yish dastlab oila bolalariga uylarida xususiy ta'lim berish jarayonida shakllangan va rivojlangan. Keyinchalik bu ommaviy ta'lim tizimiga ko'chgan. Jumladan, qadimgi Yunonistonda ham asosiy ta'lim jarayoniga yordamchi sifatida tyutorlar faoliyati yo'lga qo'yilgan edi.

Hozirda dunyoning ko'plab rivojlangan mamlakatlarida tyutorlik xizmatidan foydalaniladi. Hatto ular Yaponiya, Germaniya, Angliya, Fransiya, Finlandiya, Koreya, Rossiya kabi o'nlab mamlakatlarda maxsus o'qitiladi, tyutorlar tahsil yakunida diplom olishadi. Masalan, Germaniya, Koreya, Rossiya mamlakatlarida pedagog-xodimlar tayyorlash sohasiga ixtisoslashtirilgan oliygohlarda bakalavr va magistratura bo'yicha maxsus tyutorlik kurslari mavjud. Sivilizasiya erishgan yurtlarda tyutorlik markazlari va assosiasiyalar faoliyat yuritishini kuzatishimiz mumkin. Tyutorning lavozim vazifasi asosida boshqa odam (ta'lim oluvchi)ga o'qishni samarali va qiziqarli jarayonga aylantirishga yordam berish mo'ljali turadi.

Tyutor bu mo'ljalni ro'yobga chiqarish uchun ham butun guruh bilan, ham individual tarzda ishlashi kerak bo'ladi. Oliy ta'limda tyutorlar quyidagi lavozim vazifalarini tizimli reja asosida olib boradilar: ma'ruzachi tomonidan o'qitilayotgan fanni o'zlashtirishda ta'lim oluvchilarga yordam berish va shu orqali dunyoqarashi endi shakllanayotgan talabani muntazam ilm o'rganishga odatlantirish; talabani o'qishi va kundalik hayoti o'rtasida muvozanat o'rnatilishini ta'minlash; talabalarga vaqtini menejment qilish masalalarida ta'sir ko'rsatish; talaba tanlagan soha ilmiga oid qiziqarli, ta'sirli ma'lumotlarga urg'u berish, tanlagan sohasi, kasbiga muhabbat tuyg'ularini tarbiyalash; talabani kuchli taraflarini, ichki (yashirin) qobiliyatlarini yuzaga chiqarishga ko'maklashish; talabani o'z kamchiliklari ustida ishlashga o'rgatish; talabalarining bo'sh vaqtlarini mazmunli o'tkazishiga ko'maklash; talabalarni Vatanga, el-yurtga, milliy qadriyatlarimizga muhabbat ruhida tarbiyalash; talabalarni turli ilmiy to'garaklarga jalb etish va h.k. Belgilangan vazifalar tyutorlarimizdan yuksak saviya va muntazam mehnatni talab etadi.

Tyutor har bir talabaga ularning oliygohdagi tahsili davomida yelkadosh malahatchi, ustoz bo'lishi zarurligi alohida uqtirildi. Xalqimiz topib e'tirof etganidek, ota-ona farzandni dunyoga keltiruvchi va unga shu dunyo mo'jizalarini ko'rsatuvchi zotlar bo'lsa, ustoz uni fikran ulug'likka eltuvchi, komillik sari yetaklovchi va shu asnodan ikki dunyo saodatidan bahramand etguvchi zotdir.

Bugun yurtimizda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan tub o'zgarishlarning zamirida o'qituvchining, tom ma'noda, ustoz darajasiga ko'tarilishi, shu mavqeni doimiy saqlab qolishi, dunyoga bo'yulasha oladigan shogirdlar tayyorlashi va buning uchun uning o'zi ham tinimsiz o'z ustida ishlashi va, ayni paytda, davlat, jamiyat hayotida ro'y berayotgan ijobiy o'zgarishlarning tashabbuskori, targ'ibotchisi, amaliyotchisi bo'lishi zarurligi nazarda tutilmoqda. Zero, bu zalvarli vazifalarni uddalash mas'uliyati fan o'qituvchisi bilan teng mavqeda turgan tyutorlarimizga ham tegishlidir.

Adabiyotlar

1. Маъмуров, Б. Б., & Хамраев, И. Т. (2020). Субъективные особенности ценностного отношения студентов к специальным тестам «АЛПОМИШ» и «БАРЧИНОЙ». In *Педагогическое образование: вызовы XXI века* (pp. 417-421). <https://scholar.google.com/scholar?oi=bibs&hl=ru&cluster=1813447085392371526>
2. Ma'murov, B. B. (2019). Forming Future Teachers' Competence in Educational Process Design based on Acmeological Approach. *Eastern European Scientific Journal*, (1). https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=aXmRXUAAAAJ&cst=art=20&pagesize=80&alert_preview_top_rm=2&citation_for_view=aXmRXUAAAAJ:UebtZRa9Y70C
3. Мамуров, Б. (2019). Физическая активность и развитие интеллекта человека. *Педагогическое образование и наука*, (6), 132-134. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=aXmRXUAAAAJ&cst=art=20&pagesize=80&alert_preview_top_rm=2&citation_for_view=aXmRXUAAAAJ:4T0pqqG69KYC
4. Mamurov, B. B. (2017). Forming Skills of Academic Process Design for Future Teachers and Methods of Determining Its Quality. *Eastern European Scientific Journal*, (1),

hozirgi taraqqiyot bosqichida jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlarini tashkil qilishning istiqbollari: muammo va yechimlar. Xalqaro miqyosidagi ilmiy amaliy-anjuman. 2022 yil 28-29 aprel
156-159.

https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=aXmRXUAAAAJ&cst=art=20&pagesize=80&alert_preview_top_rm=2&citation_for_view=aXmRXUAAAAJ:hqOjcs7Dif8C

5. Маъмуров, Б. Б. АКСИОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К ПРОЕКТИРОВАНИЮ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА. ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА, 120.

https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=aXmRXUAAAAJ&cst=art=20&pagesize=80&alert_preview_top_rm=2&citation_for_view=aXmRXUAAAAJ:4DMP91E08xMC

6. Мамуров Б.Б. Акмеологический подход к воспитанию молодого поколения в наследии предков. http://www.manpo.ru/manpo/publications/ped_obraz/n2016_03.pdf#page=147

7. Mamurov Bakhodir B. Forming skills of academic process design for future teachers and methods of determining its quality. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=28408580>

8. Маъмуров Б. Б. Бўлажак ўқитувчиларни шахсга йўналтирилган таълим-тарбия жараёнини лойиҳалашга тайёрлашда қўлланиладиган тамойиллар. Современное образование (Узбекистан), 2017. <https://cyberleninka.ru/article/n/b-lazhak-ituvchilarni-shahsga-y-naltirilgan-talim-tarbiya-zharayonini-loyi-alashga-tayyorlashda-llaniladigan-tamoyillar>

9. Mamurov B. B. The Need to Prepare Future Teachers to Design a Student-Centered Educational Process. Eastern European Scientific Journal, 2017. <http://journale.auris-verlag.de/index.php/EESJ/article/viewFile/600/596>

10. Мамуров Б.Б., Махмудов М.Х. Акмеологическая составляющая образовательной культуры учителя. философские и методологические. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=36679921>

11. В Mamurov, A Mamanazarov, K Abdullaev, I Davronov. Acmeological Approach to the Formation of Healthy Lifestyle Among University Students. III International Scientific Congress Society of Ambient ..., 2020. <https://www.atlantis-press.com/proceedings/isc-sai-20/125937241>

12. ББ Мамуров. Акмеологический подход к воспитанию молодого поколения в наследии предков. Педагогическое образование и наука, 2016. http://www.manpo.ru/manpo/publications/ped_obraz/n2016_03.pdf#page=147

13. N Sheludiakova, B Mamurov, I Maksymova. Communicating the Foreign Policy Strategy: on Instruments and Means of Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2021/11/shsconf_iscsai2021_02005/shsconf_iscsai2021_02005.html

14. Тураев М. М., Баймурадов Р. С., Файзиев Я. З. Интерактивные методы физического воспитания в вузах //Педагогическое образование и наука. – 2020. – №. 3. – С. 132-135.

15. Файзиев Я. З., Зиёев Д. Я. У. краткий исторический обзор развития физического воспитания и спорта //Academy. – 2020. – №. 9 (60).

Файзиев Я. З., Кузиева Ф. Эффективности использования национальных средств физического воспитания в учебном процессе //Вестник магистратуры. – 2020. – №. 3-1. – С. 95.